

grammatical, stylistic aspects of foreign language teaching with the national-cultural component of the language material. Among the means of forming linguistic competence is vocabulary to denote the realities of the country where the foreign language student is studying; phraseological elements that contain information about characteristic national features; study of relevant texts during classroom classes and independent work, etc. It is emphasized that the author considers the text to be the main means of presenting linguistic information. Examples of the use and implementation of text material on the topics "Country and nationality" and "I want to tell about myself, about my family, about my country", which are studied by foreign first-year students of I. Horbachevsky Ternopil National Medical University, are presented. The system of pre-text and post-text exercises and tasks aimed at the formation of both linguistic norms and knowledge about the country (countries), cities, languages, etc. is analyzed. It is proved that information about native countries and languages, along with material about Ukraine, will promote the study of a new language and stimulate the formation of a multicultural personality.

Key words: Ukrainian language as a foreign language, linguistic aspect, linguistic competence, linguistics, text, multicultural personality.

УДК 378.016:811.111

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.75.20>

Зубенко В. О.

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Сучасне суспільство вимагає конкурентоздатних фахівців, здатних спілкуватися професійною іноземною мовою за своєю спеціальністю. Знання іноземної мови забезпечує підвищення рівня професійної компетенції фахівця, зокрема майбутніх юристів. Стаття присвячена актуальній проблемі застосування моделі змішаного навчання у викладанні іноземної мови майбутнім юристам, обґрунтовано її затребуваність і ефективність у вивченні іноземної мови в сучасному освітньому просторі з метою досягнення студентами професійних і особистісних успіхів.

У статті проаналізовано сучасні методи професійно спрямованого ініомовного навчання, в основі яких є дослідження у сфері методики викладання іноземних мов, а також сучасні комп'ютерні розробки. Справжній міждисциплінарний підхід до розробки інноваційних аспектів викладання іноземних мов спеціальності істотно підвищує рівень ініомовної компетенції майбутніх юристів в їхньому професійному дискурсі, ефективними способами реалізації якого є інноваційні освітні технології (кейс-метод, ситуативно-рольові ігри, робота з ініомовними медіатекстами), а також змішане навчання (організація студентських Інтернет-конференцій, використання відео тощо). Основною рисою змішаного навчання визначено його міждисциплінарність, що висуває особливі вимоги до викладачів іноземної мови, яким для успішного його використання на заняттях необхідно поєднувати лінгвістичні знання зі знаннями у сфері інноваційних інформаційних технологій.

Зазначається необхідність професійно зорієнтованого підходу у взаємопов'язаному навчанні всіх видів мовленнєвої діяльності. Аналізується прикладне значення іноземної мови для майбутніх юристів. Встановлено, що використання змішаного навчання забезпечує ефективне засвоєння лексико-граматичних структур майбутніми юристами в контексті професійного дискурсу, дає змогу збільшити частку самостійної мотивованої освіти студентів за істотної економії відведених немовними ЗВО навчальних годин для вивчення іноземної мови спеціальності.

Ключові слова: майбутні юристи, змішане навчання, інноваційні технології, іноземна мова, мережа Інтернет.

У період глобалізаційних та інтеграційних процесів сучасне суспільство дуже потребує конкурентоздатних фахівців, готових спілкуватися професійною іноземною мовою своєї спеціальності. Нині знання іноземної мови забезпечує підвищення рівня професійної компетентності фахівця, зокрема майбутніх юристів. Тому інноваційні аспекти викладання іноземної мови для майбутніх юристів є надзвичайно актуальними. Компетентний відбір змісту навчання іноземною мовою, урахування професійної специфіки, особливостей предметної сфери функціонування мови спеціальності є одним з чинників, що сприяють ефективній організації освітнього процесу.

Водночас в умовах тотальної інформатизації суспільства, на думку Т. Фаррел (Т. Farrell), постає завдання зробити знання і компетентність пріоритетними цінностями [6, с. 104]. Відповідаючи на виклики часу, які потребують особливого підходу в аспекті викладання іноземних мов, кожен немовний заклад вищої освіти (ЗВО) прагне змінити концепцію навчання іноземним мовам. Актуальним завданням кожного немовного ЗВО є не лише забезпечення знань правової термінології англійською мовою, а й її застосування на практиці та коректне використання юридичних термінів іноземною мовою. Тому сучасним технологіям і нововведенням відводиться особливе місце в забезпеченні підвищення якості освіти, оскільки вони засновані на комунікативному підході і передбачають використання різноманітних Інтернет-ресурсів, що є потужним засобом підвищення мотивації і моделювання мовного середовища для студентів, зокрема й майбутніх юристів.

Інноваційні технології кардинально змінили можливості викладачів іноземної мови в сучасному суспільстві, яким надаються необмежені можливості застосування засобів інформаційних та комунікаційних технологій у процесі навчання. У традиційне навчання увійшли, закріпилися і стали регулярно використо-

уваними інноваційні засоби навчання та передачі знань, серед яких електронні курси, електронні освітні ресурси і електронні підручники. Метою багатьох немовних ЗВО є інтеграція освіти і наукової діяльності у світовий академічний простір, що спричинює підвищення вимог до якості підготовки майбутніх юристів, водночас цифрові технології, які стрімко розвиваються, спричинили збільшення майданчиків, на яких протікає процес навчання: до традиційних аудиторій додалося віртуальне середовище Інтернет. Усе це в сукупності уможливило викладання іноземної мови для майбутніх юристів в умовах змішаного навчання.

Метою статті є окреслення інноваційних аспектів викладання іноземної мови для майбутніх юристів в умовах змішаного навчання.

Освітня концепція професійно орієнтованого навчання іноземних мов в немовних ЗВО вже давно і міцно увійшла в практику викладання в нашій країні та за кордоном. Терміну “іноземна мова для спеціальних цілей” близько 30 років [3, с. 95]. Предметом вивчення в межах зазначеної цільової установки є “підмова” конкретної спеціальності у всіх її аспектах: граматичній, лексичній, фонетичній. Сучасні навчально-методичні посібники, присвячені мові спеціальності, як правило, охоплюють її функціонування у взаємодії всіх видів мовленнєвої діяльності: читання та перекладу, аудіювання, говоріння, письма [7 с. 256]. Засобом створення адекватного освітнього середовища, на думку М. Лонг (M. Long), є навчально-методичні комплекси (далі – НМК), що відображають весь спектр проблематики, яка вивчається, з метою оволодіння молодими фахівцями іншомовною мовленнєвою компетенцією професійної комунікації.

Як доцільно зазначає Н. Абдєєва, мова права багатоліка, оскільки охоплює практично всі сфери людського буття: соціально-політичні, виробничі, сімейні відносини. Ця обставина значно ускладнює процедуру відбору матеріалу для вивчення і, як наслідок, лексичного мінімуму для студентів-юристів [1, с. 71]. Тому підбір автентичного текстового матеріалу необхідно здійснювати з урахуванням міжпредметних зв'язків, що хронологічно відповідає графіку проходження базових дисциплін спеціальності. Більш вузькі проблеми, що вивчаються в межах вибраних спеціалізацій, інформаційно варто підтримувати матеріалами, представленими у вигляді додаткових навчальних посібників за спеціальністю. Окрім жанрового розмаїття, при відборі професійно зорієнтованих текстів для юристів враховуються конкретні стратегії читання.

Слід зазначити, що однією з першочергових цілей навчання іноземної мови є розвиток умінь майбутніх юристів виробляти якості, необхідні для формування індивідуального і творчого підходу щодо оволодіння новими знаннями, необхідними для самостійного аналізу інформації, отриманої з використанням останніх досягнень науки і техніки [9, с. 5]. Сучасна освітня парадигма, яка будується на комп'ютерних засобах навчання, бере за основу не передачу готових знань, умінь і навичок, а прищеплення студентам умінь самоосвіти. Водночас робота студентів на занятті має характер спілкування з викладачем, опосередкованого за допомогою інтерактивних комп'ютерних програм і аудіовізуальних засобів.

Використання онлайн-технологій у сфері освіти розділило навчальне середовище на аудиторне та дистанційне освітнє середовище, які залишаються значною мірою відокремленими, оскільки спираються на різні засоби подачі інформації та спрямовані на задоволення потреб різних аудиторій. Водночас імплементація сучасних інформаційних технологій і поява нових підходів до процесу викладання іноземної мови дає змогу викладачам впроваджувати найоптимальнішу методику для розвитку й набуття комунікативної компетентності майбутніми юристами – змішане навчання, яке вдало поєднує онлайн навчання з присутністю викладача в аудиторному форматі [5, с. 145].

Аналізують процес модернізації освіти на основі інформатизації, О. Андрєєв узагальнює, що одним із шляхів вирішення окресленого завдання є раціональне поєднання традиційних освітніх технологій із сучасними інформаційними і комунікаційними технологіями, одним із перспективних напрямів яких на сучасному етапі є змішане навчання [2, с. 65]. Поняття змішаного навчання з'явилося досить недавно і, на думку Дж. Ватсон (J. Watson), передбачає поєднання суворих формальних засобів навчання (робота в аудиторії у вивченні мовного матеріалу) з неформальними (вивчення і обговорення найважливіших аспектів навчального матеріалу за допомогою електронної пошти, Інтернет-конференцій або електронних платформ) [10, с. 9]. Таке поєднання, будучи доступним, простим у використанні і маючи необмежені можливості для організації і здійснення контролю, дає змогу вести навчальну діяльність із використанням високого освітнього потенціалу електронних ресурсів. Натомість визначаючи таку модель навчання, О. Костіна зазначає, що змішане навчання є не лише комбінацією формальних та неформальних засобів навчання, а й поєднанням різних способів подачі навчального матеріалу (очне face-to-face, електронне online learning і самостійне навчання self-study learning) з використанням методики управління знаннями [4, с. 142].

У зарубіжній методиці Дж. Мінор (J. Minor) виокремлює шість моделей змішаного навчання: модель “Face-to-Face Driver” (основна частина занять проводиться в безпосередньому спілкуванні з викладачем, а електронне навчання використовується як доповнення до основної програми); модель “Rotation” (навчальний час розподілений між індивідуальним електронним навчанням та навчанням в аудиторії разом із викладачем); модель “Flex” (основна частина навчальної програми засвоюється студентами самостійно за допомогою електронного навчання, а для відпрацювання складних тем викладач проводить консультації); модель “Onlinelab” (навчальна програма засвоюється в межах навчального закладу за допомогою електронного навчання в аудиторіях з комп'ютерною технікою. Студенти можуть також проходити навчання в традиційній формі в аудиторіях); модель “Self-blend” (додаткові курси до основного студенти обирають самостійно);

модель "OnlineDriver" (значна частина навчальної програми засвоюється за допомогою електронних ресурсів, однак обов'язковими є очні консультації) [8, с. 12].

Поєднання традиційного та електронного навчання дає змогу викладачеві використовувати сильні аспекти кожного навчального середовища для підвищення ефективності навчання з використанням систематичної оцінки взаємопов'язаних змінних та інтеграції засобів навчання. Змішане навчання сприяє оптимізації ресурсів і часу, навчання стає більш відкритим, студенти мають змогу вчитися керувати власним навчанням [10, с. 122]. Упровадження моделі змішаного навчання в освітній процес передбачає використання мультимедійних та віртуальних ресурсів під час роботи в аудиторії (відео, віртуальні екскурсії, інтерактивні Web-сайти тощо), використання створених сайтів для підтримки змішаного навчання, використання систем управління курсом (платформи підтримки дистанційного навчання), використання синхронних та асинхронних обговорень [9, с. 6].

В організаційному аспекті є чотири можливих сценарії змішаного навчання у викладанні іноземної мови майбутнім юристам:

1) аудиторне заняття, доповнене Інтернет-ресурсами (онлайн-граматики та словники, тренувальні лексико-граматичні вправи, тести закритого типу). Представникам юридичної професії постійно доводиться вдаватися до логічного, послідовного, фактологічного викладу даних. Досвід таких викладів набувається в процесі написання тематичних есе з пройденого матеріалу, що здійснюється на юридичному факультеті на регулярній основі під час аудиторних занять. Також актуальним для студентів-правників є володіння письмовою перекладацькою компетенцією. Адекватний переклад іншомовної літератури за фахом, який передбачає точну передачу думки і відтворення стилю і форми повідомлення, є однією з найважливіших компетенцій майбутніх юристів. Тому важливим у розглянутій формі мішаного навчання є використання онлайн-граматики та словників для перекладу спеціальних текстів. У таких умовах переклад є не лише засобом отримання професійної інформації, що значно розширює простір спеціальних знань, а й засобом типологічного вивчення мов, що виявляє національно-культурну своєрідність рідної і досліджуваної мови;

2) аудиторне заняття, доповнене онлайн-компонентами комунікативної спрямованості (студенти отримують за допомогою e-mail чи навчальної платформи завдання, які контролюються викладачем, контактують із носіями мови у соцмережах тощо). Наприклад, оволодіння майбутніми юристами різними стратегіями читання є принципово важливим для професійної діяльності юриста, оскільки зумовлено конкретними комунікативно-когнітивними завданнями: навіть поверхове знайомство зі справою (опис місця, часу, події, характеристики учасників справи, протоколи тощо) вимагає володіння стратегією переглядового читання. Тому значущим є доповнення аудиторних занять із пошукового читання (які передбачають тексти з пошуку детальної інформації, хронології подій, що уточнюють обставини, скрупульозне вивчення справи) текстами детективного жанру, розміщеними на навчальних платформах, зокрема MOODLE. Онлайн-тексти детективного жанру повною мірою володіють особливостями професійних текстів для юристів, оскільки відображають властиві діяльності юриста логіку пошуку та обробки інформації. Детективні тексти надають всю палітру ситуацій професійного спілкування і є полігоном для породження різноманітних монологічних, діалогічних висловлювань, полілогом фактологічного та прогностичного характеру, які імітують реальні ситуації професійної діяльності юриста;

3) чередування аудиторних занять з онлайн-заняттями (групова робота над проектами, презентаціями, віртуальні контакти між учасниками). Така форма змішаного навчання є ґрунтовною для розвитку навичок професійного іншомовного говоріння. Так, у межах практичних занять ефективним є моделювання потенційних ситуацій професійного спілкування юристів із використанням сучасних освітніх технологій: рольових ігор, проблемних завдань, проектів, кейс-технологій. Досить цікавим прийомом, що провокує спонтанну мову студентів-юристів старших курсів, є позиція "професіонал – дилетант", у межах якої у студентів є змога відкорегувати поверхневі, а інколи помилкові думки з правових питань. Доповненням до таких практичних є симуляція судових процесів, слідчих дій на основі Інтернет-технологій. Особливої уваги заслуговують дискусії на професійні теми в Інтернет-середовищі, що стимулюють аргументовані висловлювання учасників дискусійного процесу, що є надзвичайно цінною навичкою для представників юридичної професії. Також доброю традицією є студентські Інтернет-конференції, де студенти мають змогу виступити з доповідями-презентаціями в режимі Power Point з проблематики курсових проектів. Такий вид самостійної роботи допомагає студентам закріпити матеріал, пройдений на практичних заняттях, зокрема спеціальну лексику, розвивати мовні навички;

4) абсолютно віртуальне навчання (самоосвіта під керівництвом викладача-куратора, віртуальна аудиторія, яка також уможливує групову роботу) [10, с. 39].

Будучи затребуваною і дієвою у вивченні іноземної мови, модель змішаного навчання окреслює перед викладачем кілька завдань. По-перше, це стосується правильної організації навчального матеріалу. Основне завдання викладача полягає в тому, що він має чітко знати, який матеріал буде вивчатися в аудиторії, а який, з огляду на простоту розглянутих проблем, можна надати для вивчення в дистанційній формі. Викладачеві необхідно враховувати міру складності матеріалу і час, який знадобиться студентам для виконання завдань і вправ. Тому модель змішаного навчання передбачає паралельно з друкованими посібниками розробку електронних курсів та банку завдань із професійної англійської мови, інтерактивних завдань та відеозавдань для самостійної роботи студентів старших курсів на платформі MOODLE, а також методичних матеріалів у системі eUniversity. Електронна навчальна середовище значно перевершує інформаційні можливості друкованих носіїв, активізує й індивідуалізує роботу студентів, сприяє ефективному контролю знань.

По-друге, викладач має чітко відображати організацію освітнього процесу. У його навчальному плані має бути прописано, які види діяльності будуть здійснюватися на заняттях в аудиторії і дистанційно, які види контролю будуть застосовані. Технологія змішаного навчання має переваги для ефективного викладання іноземної мови з використанням елементів інтерактивного або дистанційного навчання. Всі компоненти змішаного навчання гармонійно взаємодіють, однак відбувається це лише в тому разі, якщо всі вони методично вірно організовані.

Висновки. Іноземна мова має важливе прикладне значення для майбутніх юристів, для яких мова є своєрідною “професійною зброею”. В умовах фактичної відсутності в навчальних планах юридичного факультету предметів філологічного профілю дисципліна “Іноземна мова” покликана усіма доступними засобами заповнити цю прогалину, збагачуючи студентів відповідними лінгвістичним знаннями. Саме лінгвістичні знання є важливими для успішної реалізації суб’єктивного аспекту мови, що відбиває якісні характеристики особистості оратора. Не можна також не підкреслити особливу значущість професійної складової частини вивчення іноземної мови для майбутніх юристів як основи міжкультурної професійної комунікації в контексті сучасних міжнародних інтеграційних процесів і академічної мобільності студентів.

Використана література:

1. Абдеева Н. А. Роль информационно-коммуникационного обеспечения в подготовке будущих юристов. *Вестник ЧитГУ*. 2010. № 3 (60). С. 70–73.
2. Андреев О. О. Педагогические аспекты открытого дистанционного обучения : монография. Харьков : «Міськдрук», 2013. 212 с.
3. Корнева З. М. Методика формування міжкультурної професійно орієнтованої комунікативної компетентності студентів вищого технічного навчального закладу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 141. С. 94–99.
4. Костина Е. В. Модель смешанного обучения (Blended Learning) и ее использование в преподавании иностранных языков. *Известия высших учебных заведений. Сер.: «Гуманитарные науки»*. 2010. № 2 (1). С. 141–144.
5. Щеглова А. О. Місце проектного методу для формування і розвитку іншомовної комунікативної компетентності студентів в умовах змішаного навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Вип. 3 (53). С. 142–151.
6. Farrell T. S. C. Reflective language teaching: From research to practice. London : Continuum, 2007. 202 p.
7. Long M. H. Second language acquisition and task-based teaching. Malden, MA : WileyBlackwell, 2015. 456 p.
8. Minor J. Incorporating service learning into ESOL programs. *TESOL Journal*. 2002. Vol. 11 (4). P. 10–14.
9. Sharma P. Integrating the World Wide Web into language courses. *Business Issues*. 2003. Vol. 3. P. 5–6.
10. Tarnopolsky O. Constructivist blended learning approach to teaching English for Specific Purposes. London : Versita, 2012. 254 p.
11. Watson J. Blended learning: The convergence of online and face-toface education. North American Council for Online Learning. 2008, 16 p.

References:

1. Abdeeva N. A. (2010). Rol informatsionno-kommunikatsionnogo obespecheniya v podgotovke buduschih yuristov [The role of information and communication support in the training of future lawyers]. *Vestnik ChitGU*. № 3 (60). S. 70–73. [In Russian]
2. Andrieiev O. O. (2013). Pedahohichni aspekty vidkrytoho dystantsiinoho navchannia [Pedagogical aspects of open distance learning]: monohrafiia. Kharkiv: «Miskdruk». 212 s. [in Ukrainian]
3. Kornieva Z. M. (2016). Metodyka formuvannia mizhkulturnoi profesiino oriietovanoi komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv vyshchoho tekhnichnoho navchalnoho zakladu [Methods of forming intercultural professionally oriented communicative competence of students of higher technical educational institution]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Ser.: Pedahohichni nauky. Vyp. 141. S. 94–99*. [in Ukrainian]
4. Kostina E. V. (2010) Model smeshannogo obuchenii (Blended Learning) i ee ispolzovanie v prepodavanii inostrannykh yazykov [The blended learning model and its use in teaching foreign languages]. *Izvestiya vysshikh uchebnykh zavedeniy. Ser.: «Gumanitarnye nauki»*. № 2 (1). S. 141–144. [In Russian]
5. Shcheglova A. O. (2016). Mistse proektnoho metodu dlia formuvannia i rozvytku inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv v umovakh zmishanoho navchannia. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia* [The place of the project method for the formation and development of foreign language communicative competence of students in the context of blended learning]. *Vyp. 3 (53). S. 142–151*. [in Ukrainian]
6. Farrell T. S. C. (2007). Reflective language teaching: From research to practice. London: Continuum. 202 p.
7. Long M. H. (2015). Second language acquisition and task-based teaching. Malden, MA: WileyBlackwell. 456 p.
8. Minor J. (2002). Incorporating service learning into ESOL programs. *TESOL Journal*. Vol. 11 (4). P. 10–14.
9. Sharma P. (2003). Integrating the World Wide Web into language courses. *Business Issues*. Vol. 3. P. 5–6.
10. Tarnopolsky O. (2012). Constructivist blended learning approach to teaching English for Specific Purposes. London: Versita. 254 p.
11. Watson J. (2008). Blended learning: The convergence of online and face-to-face education. North American Council for Online Learning. 16 p.

Zubenko V. O. Innovative aspects of foreign language teaching to future lawyers in the context of blended learning

Modern society needs competitive specialists who are able to communicate in a professional foreign language in their field of expertise. Knowledge of a foreign language contributes to improving the level of professional competence of a specialist, including future lawyers. The article deals with the topical problem of applying the model of blended learning in foreign language teaching to future lawyers, substantiates its popularity and effectiveness in learning a foreign language in the modern educational space in order to achieve professional and personal success.

The article analyses modern methods of professionally-oriented foreign language teaching, which are based on research in the field of methods of teaching foreign languages, as well as modern computer development. A real interdisciplinary approach in the development of innovative aspects of teaching foreign languages significantly improves the level of foreign language

competence of future lawyers in their professional discourse, effective ways of which are innovative educational technologies (case method, situational role-playing games, working with foreign media texts), training (organization of student Internet conferences, use of video, etc.).

A real interdisciplinary approach in the development of innovative aspects of teaching foreign languages significantly improves the level of foreign language competence of future lawyers in their professional discourse. Effective ways of realizing professional discourse are innovative educational technologies (case method, situational role-playing games, working with foreign-language media texts), and blended learning (organization of student Internet conferences, use of video, etc.). The main feature of blended learning is its interdisciplinarity, which makes special demands on foreign language teachers, who need to combine linguistic knowledge with knowledge in the field of innovative information technologies for its successful use in the classroom.

The author notes the need for a professionally oriented approach in the interconnected learning of all types of speech activities. The applied significance of a foreign language for future lawyers is analysed. It is established that the use of blended learning provides effective learning of lexical and grammatical structures by future lawyers in the context of professional discourse, allows increasing the share of independent motivated learning with significant savings of hours that non-language higher educational institutions provide for learning a specialized foreign language.

Key words: future lawyers, blended learning, innovative technologies, foreign language, Internet.

УДК 373.5.016:821.161.2]:37.017.4

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.75.21>

Каліманова О. О.

ЗМІСТОВИЙ СКЛАДНИК УРОКУ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНЯ

Розглядається змістова складова частина уроків української літератури у 5–8 класах загальноосвітньої школи як засіб формування національно-культурної ідентичності індивіда, адже країні в умовах світових глобалізаційних зрушень, державотворення, відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації необхідні освічені, усвідомлено розвинені громадяни-патріоти. Саме таких людей має виховувати сучасна школа, зокрема учителі-словесники.

У роботі подано короткий огляд державних документів, які активізують увагу на формуванні в підростаючого покоління національно-культурної ідентичності; названо філософів, психологів, педагогів, що приділяли увагу вивченню цього питання. Проте наголошується на тому, що у сфері педагогіки вивчення проблеми національної ідентифікації залишається дещо фрагментарним, хоча педагоги потребують практичних порад щодо роботи в цьому напрямку на уроках і в позаурочній діяльності, адже саме художня література є скарбницею історії, моральних цінностей, ментальності, національного характеру народу. У ній закладено генетичний код, історичну пам'ять. Відповідно, вона відіграє одну з ключових ролей у формуванні національної ідентичності індивіда. Для того, щоб уроки української літератури стали дієвим чинником національної ідентифікації школяра, варто ретельно працювати над змістовим складником заняття.

Зроблено огляд програмового матеріалу – від фольклорної спадщини до новітньої літератури з точки зору його впливу на виховання громадянина-патріота, національно свідомої особистості, що відчуває себе частиною великої "Ми – спільноти". У матеріалі статті розглядаються проблемно-тематичні програмові блоки, акцент зроблено на окремих літературних і фольклорних творах, що мають найсильніший потенціал щодо національної ідентифікації підлітка (думи, балади, історичні пісні, літературні твори на історичну тематику, патріотична лірика тощо).

Отже, в цій роботі доведено, що програмовий матеріал з української літератури за умови правильної розстановки акцентів у викладанні може стати потужним чинником у становленні національної ідентичності юного громадянина.

Ключові слова: національно-культурна ідентичність, національна ідентифікація, зміст програмового матеріалу, громадянин-патріот.

Метою формування національно-культурної ідентичності є становлення громадянина-патріота України, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, причетність до долі країни, її ролі у світовому співтоваристві, а також є носієм української культури, мови, береже історичну пам'ять, цінує культуру, традиції, готовий боронити, розбудовувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову державу [8, с. 19].

Увагу на формуванні в підростаючого покоління національно-культурної ідентичності активізують закони України "Про освіту", "Про культуру", "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті", Указ Президента "Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері", Постанова Верховної Ради "Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді", Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р., Концепція українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах сучасних модернізаційних змін; Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки.